

Salsa!.doc²

JAARGANG 2 | JUNI 2006

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

INHOUD

Een Limburgse archivaris te Leuven	1
Rubriek: Collectie in de kijker	2
Rubriek: Oude kranten vertellen	4
De zwarte steen van Sint-Pieter	5
De zeven geslachten van Leuven	6
Colofon en praktische informatie	8
Activiteiten van Salsa! vzw	8

NIEUWSBRIEF VAN DE VRIENDEN VAN HET LEUVENS STADSARCHIEF

Een Limburgse archivaris te Leuven

In 1907 kreeg Joseph Cuvelier van het Leuvense stadsbestuur de opdracht om een inventaris van het Ancien Régime-archief op te stellen. Cuvelier nam deze opdracht aan om naar eigen zeggen zijn karige salaris aan te vullen. Hij werkte de volgende dertig jaar in zijn vrije tijd en met een onderbreking tussen 1914 en 1923 aan deze inventaris. Tussen 1929 en 1938 verscheen zijn driedelige inventaris, voorzien van een historische inleiding. Hiermee leverde hij het model voor de klassering van een stadsarchief volgens de moderne archivalische opvattingen. Sinds die dag wordt de inventaris dan ook door heel wat onderzoekers gebruikt, die hiermee een handige gids voor het Leuvense Ancien Régime archief hebben gevonden. Van zijn hand zijn ook twee belangrijke stadsmonografieën verschenen, één over de vorming van de stad Leuven en één over haar instellingen. Maar wie was deze Joseph Cuvelier eigenlijk?

Op 6 mei 1869 beviel in het Bilzense *Hôtel du Limbourg* Antoinette Clercx van haar vierde kind Marie Charles Joseph Theodore. Vader Josse Cuvelier was afkomstig van een familie van grootgrondbezitters en notabelen met adellijke verwantschap in de Limburgs-Luikse grensstreek. Moeder Clercx stamde eveneens uit een gegoede familie, die sinds generaties de pachthoeve *Grote Bievelen* op de grens tussen Bilzen en Hoeselt bezat. Cuveliers ouders hielden in Bilzen een winkel en het hotel *du Limbourg* open. Cuvelier vermeldt in zijn *mémoires* herhaaldelijk dat het gezin kon overleven, maar het niet al te breed had. Met tevredenheid noteert hij dan ook via welke beurzen hij tijdens zijn college- en universiteitsjaren kon bijdragen in de extra-kost die zijn studies voor het gezin betekende.

Na zijn middelbare studies aan het Koninklijk Atheneum te Tongeren, trok Joseph Cuvelier in 1888 naar de Luikse universiteit om er geschiedenis te studeren. Voor zijn eindverhandeling over het economisch leven van de abdij van Val-Benoît stuurde Cuveliers promotor Godefroid Kurth hem naar het Luikse rijksarchief. Na deze ervaring wilde Cuvelier enkel nog maar archivaris worden. In 1892 promoveerde hij tot doctor in de geschiedenis.

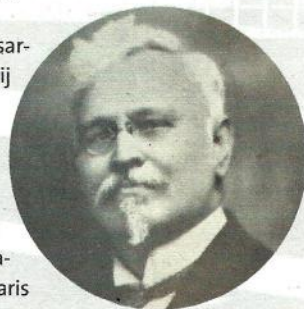
Cuvelier begon zijn droomcarrière in 1894 als bediende in het rijksarchief van Luik. In 1896 werd hij adjunct-archivaris te Brugge, waar hij vier jaar werkzaam was. Het waren volgens zijn *memoires* gelukkige jaren. Het is ook de periode waarin hij samen met zijn jeugdvriend Camille Huysmans werkt aan een toponymische studie van Bilzen, die in 1897 verscheen.

In mei 1900 verhuisde hij van Brugge naar Brussel, waar hij in dienst trad als onderafdelingshoofd ten persoonlijke titel. In de volgende jaren bouwde hij een vertrouwensrelatie op met Algemeen Rijksarchivaris Arthur Gaillard (1847-1912), die in hem een beloftevol medewerker zag.

Tijdens deze periode verdiepte Cuvelier zich in de buitenlandse archieven. Het werd zijn overtuiging dat er aan de opleiding van archivarissen en aan het methodische archiefbeheer in België veel te weinig aandacht geschonken werd. In 1902 richtte hij samen met een bevriend bibliothecaris het vaktijdschrift *Revue des Bibliothèques et des Archives de Belgique* op, waarin hij veelvuldig publiceerde over de archiefconomie. In 1910 organiseerde Cuvelier het eerste Internationale Congres van Archivarissen en Bibliothecarissen. Mede dankzij dit initiatief staat hij dan al in het buitenland bekend als de Belgische autoriteit op het vlak van de archivistiek.

Wanneer in 1912 de functie van Algemeen Rijksarchivaris vacant werd, was het dan ook niet meer dan logisch dat deze aan Cuvelier werd toegewezen. Tijdens de arbeidsluwte van de oorlogsjaren werkte Cuvelier zijn plan voor een cursus in de archiefconomie verder uit. Het werd in 1919 door Jules Destrée, minister voor kunsten en wetenschappen goedgekeurd. Vanaf dan kregen alle archiefmedewerkers in België een opleiding, gegeven door de Algemeen Rijksarchivaris. Cuveliers verdienste in dit opzicht vat hij zelf samen in de boutade: *Gachard a créé les Archives belges, Cuvelier a créé des archivistes*.

Op 31 december 1935 verleende koning Leopold III aan Joseph Cuvelier op zijn eigen verzoek eervol ontslag uit zijn ambt van Algemeen Rijksarchivaris en het recht om de titel van ere-Algemeen Rijksarchivaris te voeren. Cuvelier overleed te Sint-Lambrechts-Woluwe op 29 december 1947.

De elegante discretie van porseleinkaarten

In de rubriek 'Collectie in de Kijker' stellen we u steeds een interessante verzameling voor die bewaard wordt in het stadsarchief van Leuven. Voor deze nieuwsbrief viel onze keuze op de boeiende collectie porseleinkaarten uit het midden van de 19de eeuw.

Porseleinkaarten ontleen hun naam aan het 'porseleinen' uitzicht dat bereikt werd door een kartonnen grondlaag te behandelen met verf op basis van loodwit en kaolien (porseleinaarde). Hierdoor verkreeg men het typisch glanzend papier dat vervolgens bedrukt werd met goud, zilver en andere kostbare of felle kleuren. De voornaamste centra voor de productie van porseleinkaarten waren Gent, Brugge en Brussel, maar ook in kleinere steden zoals Leuven kon men gespecialiseerde drukkerijen vinden. Het procédé was in ons land enorm populair vanaf de jaren 1840 maar verdween plotseling rond 1860. Vermoedelijk werd toen duidelijk dat het gebruik van metaalhoudende verf bijzonder ongezond was en leidde tot ziekte en dood bij menig drukker.

Tijdens haar kortstondig bestaan kende de porseleinkaart vele toepassingen. Ze werd geregeld gebruikt voor huwelijksaankondigingen en overlijdensberichten en ook heel wat verenigingen lieten porseleinkaarten drukken voor het overmaken van nieuwjaarswensen of de aankondiging van feesten. Porseleinkaarten zullen echter vooral bekend blijven als elegante en tijdsloze reclamekaarten.

Verwacht hierbij vooral geen ronkende reclameslogans of spectaculaire aanbiedingen zoals vandaag! De luxueuze porseleinkaarten waren immers bestemd voor de gegoede klasse en straalden een sfeer van mondaine elegantie uit. Ze lagen in handelszaken ter beschikking van het cliënteel of werden uitgedeeld aan voorbijgangers die er uitzagen als potentiële klanten. De boodschap was bestemd voor een select publiek en bleef dan ook steeds uiterst discreet: een porseleinkaart beperkte zich doorgaans tot het signaleren van een handelszaak met een opsomming van de goederen die er te koop aangeboden werden.

Soms krijgen we die handelswaar ook effectief te zien of gunt de kaart ons een uniek gezicht op het winkelinterieur of een reeds lang verdwenen voorgevel.

Een ander verschil met de hedendaagse reclame is de volledige afwezigheid van merkproducten, die pas tegen het einde van de 19de eeuw opgang zullen maken. Wel wordt op de Leuvense porseleinkaarten geregeld de herkomst van de aangeboden producten weergegeven, zoals *pendules de Paris* of *tapis de table d'Elberfeld*.

Wegens het discrete karakter van een porseleinkaart zijn verwijzingen naar prijzen of tarieven al even zeldzaam! De lokale pers was hiervoor beter geschikt: in de *Journal des Petites Affiches* vermeldten de meeste Leuvense handelaars inderdaad niet alleen hun aanbod, maar ook de prijzen. Dergelijke advertenties worden in de loop van de 19de eeuw steeds agressiever en nieuwe reclametechnieken zullen voortaan nog zelden de elegante discretie van een porseleinkaart nastreven. De toenemende onderlinge concurrentie en de komst van nieuwe distributievormen zoals coöperaties en grootwarenhuizen is hier uiteraard niet vreemd aan.

Er zijn heel wat Leuvense porseleinkaarten bewaard gebleven. Deze tijdsloze kunstwerken werden destijds reeds door de burgerij verzameld en in speciale albums gekleefd. Vele kaarten bevinden zich nu nog in privé-verzamelingen. Ook het stadsarchief van Leuven bezit meer dan 250 exemplaren. Deze collectie omvat zowel eenvoudige kaartjes met enkel adresvermelding als heuse pareltjes van kleur en techniek. Ze bieden ons een staalkaart van het commercieel en cultureel leven in Leuven rond het midden van de 19de eeuw. Niet alleen het Leuven van handelaars, fabrikanten en horeca-uitbaters

passeert er de revue, maar evenzeer een stad van muziekopvoeringen en toneelmaatschappijen.

Met deze iconografische schat voorhanden is het uiteraard een ondankbare taak om hier drie Leuvense porseleinkaarten te selecteren en voor te stellen. Onze onschuldige kinderhand koos alvast voor een reclamekaart van de industriële Kennis en Van Mechelen die in Willele een fabriek van chemische producten en kleurstoffen uitbaatten. Op de porseleinkaart zien we een zeilboot op de Vaart en herkennen we de Wijgmaalsesteenweg. Op de spoorwegberm nadert een trein Leuven. Hij passeert hierbij het bedrijfsterrein dat zoals gebruikelijk enigszins ruimer wordt voorgesteld dan in werkelijkheid. De fabriek zal later gedeeltelijk omgevormd worden tot woningen: de Armand Meyswijk te Willele, beter bekend als het 'Fort'.

Een tweede porseleinkaart is afkomstig van *verkens beenhouwer* Stops uit de Diestsestraat. Deze kaart is zeer uitzonderlijk ook in het Nederlands opgesteld en toont ons het ruime assortiment aan

vleeswaren dat de slager in zijn winkel aanbood. Jean Jacques Bekkers (1814–1872), tekenleraar aan de Leuvense Academie, stond in voor het ontwerp en beeldde ook Sint-Antonius af, de patroonheilige van de slaggers. Deze porseleinkaart werd gedrukt bij Barella, één van de bekendste lithografen van Leuven.

Pierre Barella (1797–1862) was afkomstig van het Zwitserse Muggio en kwam in 1826 in Leuven aan. De lithograaf vestigde zich op de Grote Markt, waar hij in 1837 de oudste bekende Leuvense porseleinkaart drukte. In 1839 verhuisde hij: *Sr. Barella heeft de eer het*

*Publiek te verwittigen dat hy zyne Woon komt te veranderen van op de Groote-Merk tot in de Dieterschestraet, n° 29, alwaer hy zal vervoorderen den zelfden Handel, bestaende in Printen, Muziek, Brillen, Papier, enz. alsook de Fabriek van Parapluiën, Parasols en de Lithografie of Steendruk*¹. De firma van Pierre Barella was inderdaad bijzonder veelzijdig en onze kinderhand selecteerde voor u een porseleinkaart waarop de drukker promotie maakt voor zijn paraplu- en parasolfabriek. Barella ontwierp zelf de kaart en plaatste zijn handelswaar in het midden van een epische strijd van engelen tegen zonnestrallen en sterrenbeelden...

Om dit waardevolle erfgoed in de beste omstandigheden te conserveren, hervoerpakte het stadsarchief zijn porseleinkaarten onlangs in zuurvrije omslagen. De kaarten zijn echter te kwetsbaar om zomaar aan het publiek ter beschikking te stellen. Daarom worden al onze porseleinkaarten gefotografeerd en later digitaal in onze leeszaal aangeboden. Dankzij dit alternatief kunnen geïnteresseerden toch nog genieten van de pracht en rijkdom van het unieke drukwerk zonder de originelen te beschadigen.

PIET VELDEMAN

¹ Journal des Petites Affiches, 23 juni 1839.

Meer weten over porseleinkaarten?

H. DEFOORT en W. DE VUYST (red.), *Veldstraat / Gent*, Gent, 2005.

R. UYTTERHOEVEN, *Leuven Weleer*, Leuven, 1985–1990, 6 delen.

R. UYTTERHOEVEN, Vijf Leuvense nieuwjaarskaarten als spiegel van de lokale politiek, in: *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, 27(1987), pp. 21–57.

OUDE KRANTEN VERTELLEN

Politieke dimensies van een overstroming

Zoals bekend brengt het nieuwe SALSA!-cahier het verhaal van een aantal overstromingen in Leuven. Zowel in 1891 als in 1906 haalde het natuurgeweld vlot de voorpagina van de lokale pers. Het is in beide gevallen opvallend hoe sterk de politieke overtuiging van een krant de berichtgeving kan beïnvloeden.

In de 19de eeuw kende Leuven een rijke perstraditie en anno 1891 bestonden er in de stad maar liefst zes volwaardige kranten. De liberale opinie was vertegenwoordigd door *De Liberaal* en haar Franstalige zusterkrant *Le Libéral*, die beiden sinds 1870 wekelijks in de stad verschenen. Sedert januari 1891 hadden ook de progressief-liberalen een eigen spreekbuis: *L'Union Démocratique*, een krant die opkwam voor de arbeidersbevolking en ijverde voor het algemeen stemrecht. De katholieke burgerij had 'slechts' keuze uit twee weekbladen en naargelang de taalvoorkeur las men de *Gazette de Louvain* of *Het Vaderland*. Tenslotte was er ook nog de *Journal des Petites Affiches*, het nieuws- en advertentieblad zonder politieke ambities dat dicht bij de katholieke partij aanleunde.

Al deze kranten berichtten in januari 1891 uitvoerig over de overstroming van de Dijle die na plotse dooi en hevige regenval een groot deel van Leuven onder water zette. De natuurramp was uiteraard voorpaginanieuws! *De Liberaal* titelde op zaterdag 31 januari 1891 'Schrikkelijke overstroming'. *Het Vaderland*, dat naar aanleiding van de dood van kroonprins Boudewijn met rouwband verscheen, bracht het nieuws van de watersnood echter onder de veelzeggende kop 'Overstromingen – Verantwoordelijkheden'.

De toon was onmiddellijk gezet en de volgende weken woedde er in de Leuvense pers een hevige polemiek. De katholieke kranten hadden vooral aandacht voor de schuldvraag en stelden zowel het provinciebestuur van Brabant als de stad verantwoordelijk voor de enorme schade die de overstroming had veroorzaakt. De kritiek op beide besturen, uiteraard niet toevallig liberale bolwerken, had in de eerste plaats betrekking op het slecht beheer en onder-

houd van de Dijle en haar sluizen.

Bovendien zou het liberale stadsbestuur ondanks alarmerende berichten veel te lang gewacht hebben om de sluizen te openen en de bevolking te verwittigen voor het stijgende water: *Des noods konde men de stormklok kleppen. Het was nog tijd! In eenige uren kon alles nog gered worden, uitgenomen eenige kasseisteenen, eenige breis [stoepen] en eenige muren! En wat doet men? Wij huiveren bij het uitspreken van het antwoord... Niets!* Bij al deze kritiek bleef de Leuvense burgemeester grotendeels buiten schot. De bejaarde Léopold Vanderkelen (1813–1895) genoot ook in katholieke kringen veel respect zodat de rol van zondebok liever toebedeeld werd aan Félix Ackermans (1837–1907), schepen van Openbare Werken.

Een reactie bleef uiteraard niet uit! De liberale pers nam de verdediging van het stadsbestuur op zich en reageerde tegen de *opvliegende papierbekladders die op den pennestrijd van den opvolgenden dag meer aandacht gaven dan op de rampen der stad. De overstroming is reeds voor die bladen maar een onderwerp van kleingeestige tegenbeschuldigingen, een voedsel voor den dadelijk hernomen bijtenden politieken strijd*². Dit spel van woord en wederwoord zou nog weken aanhouden en pas stoppen wanneer een parlementair debat over de herziening van de kieswet een nieuwe polemiek lanceerde.

Toch zal de overstroming van 1891 ook de volgende jaren nog als politiek thema aan bod komen. Bij de provincieraadsverkiezingen van 22 mei 1892, de eerste stembusgang na de ramp, was schepen Ackermans lijsttrekker bij de liberalen. Voor de katholieke pers het uitgelezen moment om de bekwaamheid van de politicus op-

nieuw in vraag te stellen: *Hij had gansch den nacht voor hem om de inwoners der benedenwijken te verwittigen dat zij hunne koopwaren, hunne meubelen en hunne personen moesten redden. Maar M. Ackermans speelde liever met de kaarten*³. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1895 herinnerden de katholieke kranten nog eens aan de watersnood van vier jaar eerder. Er circuleerde in de stad zelfs een pamflet met als titel *Litanie ter eere van den Heiligen Sinten Ackermans, kandidaat der Watergeuzen, patroon voor de Overstromingen*.

Tien jaar later werd Leuven geteisterd door uitzonderlijk zwaar noodweer en een nieuwe overstroming haalde in mei 1906 de voorpagina's van de lokale kranten. Sedert de vorige watersnood was het perslandschap in de stad echter grondig gewijzigd. *L'Union Démocratique* en *Het Vaderland* waren inmiddels verdwenen en *De Vrijheid* had in 1901 *De Liberaal* vervangen. Met *De Volkswil* verscheen er na 1893 ook een socialistische krant in Leuven, terwijl de christendemocraten sedert 1901 *De Gazet* konden lezen, een lokale uitgave van *De Gazet van Antwerpen*. Alles samen beschikten de Leuvenaars opnieuw over zes lokale kranten die elk op een eigen gekleurde manier verslag uitbrachten over de overstroming.

Net zoals in 1891 leidde ook de watersnood van 1906 tot een scherpe polemiek in de pers. Ditmaal was het echter niet de schuldvraag die het debat zou beheersen. De overstroming was immers niet door de Dijle maar door hevige stortregens en onweersbuien veroorzaakt en alle partijen beseften dat de ramp geenszins vermeden had kunnen worden. De politieke interesse ging dan ook vooral naar de liefdadigheidsacties die onmiddellijk na de overstroming op gang waren gekomen. De katholieke pers had bijzonder veel aandacht voor de giften van de eigen politici en het geld dat de katholieke regering ter beschikking had gesteld. Tot grote ergernis van de liberale kranten: *In lage, lafhartige zinsneden zagen wij De Gazet [...] laagheden op laagheden stapelen, kwaadwillige zinspelingen maken en met eene ongedwongene vreugde de groote gift van den schatrijke heer De Becker-Remy vergelijken met kleine giften, uit kleiner beurzen van socialist of liberaal*⁴.

1 *Het Vaderland*, 31 januari 1891

2 *De Liberaal*, 7 februari 1891

3 *Het Vaderland*, 21 mei 1892

4 *De Vrijheid*, 26 mei 1906

HET VADERLAND

Weekblad voor het arrondissement Leuven.

ANFORDERUNGEN
 12. Ausbildung in der Regel:
KEINEN;
 20. Ausbildung in der Regel:

OVERSTROOMINGEN. - VERANTWOORDELIJKHEDEN

DE OVERSTROOMING

Denne dagtype har også vist seg å være svært viktig for de aller fleste turistene som kommer til byen. De fleste av dem som kommer til byen på denne dagen, kommer fra utlandet. De fleste av dem som kommer til byen på denne dagen, kommer fra utlandet.

[illegible][illegible]

genak; de redaktie heeft dan immers de
aankleding van menschenloze op een ge-
schiedt ingespannen.

Verder vormt de aankleding de basis van
een stoffig schouwspel met. In de aflevering
van 15 oktober wordt zo waar De juist al
bevestigd, gezien de wagen die verdwijnt, het
traject der laatste reus en het huizen dat
dooit. Zij die dit schouwspel gezien hebben
willen het nu wel lezen niet begrijpen.

Wat allen onbegrijpelijk nog had de stad een
uitdaging: ingeticht zijn gesamensticht de
Tweede straat waar verduidelijkt het licht
en het licht een laatste menschen verdwijnt, het
vrijheid van laatste licht traject in de negen
dagen verscheidt worden.

De wagen wordt niet gevonden. Levensloze

kwam u
pers bew

literaard reade
veerde dat oo

ctie en de ka
ok socialisten

tholieke en
en libe- o

achter vlug ge
ns arrondiss

evonden: In e
sement nam

en gedeelte v
nelijk, heeft

van
de

De timing maakte de polemiek nog heviger! Nauwelijks twee weken na de overstroming, op 27 mei 1906, werden er in het arrondissement Leuven immers verkiezingen georganiseerd voor zes volksvertegenwoordigers. De socialistische en liberale kranten stonden al volop in het teken van de verkiezingsstrijd en de vrijgeveige katholieke politici werden ervan beschuldigd *dat hunnen giften niet zijn gegeven met het gedacht van onderstand te verleenen, maar met de uitsluitelijke gedachte van hunnen bedreijaden zetel te koopen*⁵. Er

kwam uiteraard reactie en de katholieke pers beweerde dat ook socialisten en liberalen zich schuldig maakten aan politieke recuperatie van de overstroming. Zo berichtte *De Gazet* over verdachtmakingen tegen de katholieke regering die in de getroffen gemeenten rond Leuven verspreid werden. De krant was bijzonder verontwaardigd en sprak in dit verband van *lijkkrotten politiek door roode en blauwe kiezhelden gevoerd*⁶.

Uiteindelijk zouden de verkiezingen van 27 mei 1906 in het arrondissement Leuven niet leiden tot een politieke aardverschuiving. Alle partijen behielden hun zetels, tot grote teleurstelling van het liberaal-socialistisch kartel. Een verklaring werd

echter vlug gevonden: *In een gedeelte van ons arrondissement namelijk, heeft de ramp van 14 Mei onze tegenstrevers bijzonder wel gediend. De arme overstromden onzer omstreken hebben zij wijsgemaakt dat, moesten de liberalen overwinnen, zij niet de minste hulp meer zouden genieten*⁷. De politieke rol van de overstroming van mei 1906 was hiermee uitgespeeld. Aan nieuwe twistpunten echter geen gebrek en tot aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zou de politieke pers de tegenstellingen tussen katholieken, liberalen en socialisten blijven benadrukken. Voorlopig bleek het water ook figuurlijk veel te diep...

PIET VELDEMAN

5 *De Vrijheid*, 26 mei 1906
6 *De Gazet*, 19 mei 1906

De zwarte steen van Sint-Pieter

In de gevel van de Sint-Pieterskerk – aan de kant van het Margarethaplein – bevindt zich ter hoogte van het derde raam van de sacristie, op een hoogte van 2,80 m een opvallende kleine zwarte steen.

Deze steen van 60 cm breed en 45,5 cm hoog – wellicht arduin van Ecaussines – is zwaar gehavend. Toen de gevel eind 1998 werd gereinigd volgens het Torbo-systeem, zijn er waarschijnlijk stukken weggeschilferd. De herkomst van deze steen is onduidelijk. Mogelijk betreft het één van de drie grafstenen die na de Eerste Wereldoorlog op het koertje van de sacristie lagen en die, na het luchtbombardement van 11–12 mei 1944, bij de heropbouw van het noordertransept in de buitenmuur werden ingemetseld.

De bewering dat het hier om de grafsteen zou gaan van Johannes Baelmans, dorpsheer van Steenweghen, is niet correct'. Het epitaaf dat in deze studie werd aangehaald was in het Latijn opgesteld en dateert van 1657. Onze steen daarentegen is van 1465 en bevat een Nederlandse tekst van vijf regels.

Regel 1

[...]

Regel 2.

[---]nen [--]. [.]aecmans . wij[l]en . weerdinne

Regel 3

[---]rardis . van Graten . van . oerschot . die .

Regel 4

[---]irf.int.jare.ons.heeren..M..CCCC..en.LXV

Regel 5

opte(n) . IX . dach . v(a)n a [pr]il . bidt . voor . d [---]

De naam van de overledene ontbreekt. Die stond waarschijnlijk op de eerste regel, waarvan de tekst gedeeltelijk weg of onleesbaar is. Een mogelijke aanvulling wat de inhoud betreft, zou het volgende kunnen zijn: *hier leyt begraven* (voornaam van de vrouw), dochter van (voornaam vader) *.gecmans*.

De aanvulling bij .aemans zou Haemans kunnen zijn. De familienaam Haemans was toen gekend in het Brusselse. Een Jan en Willem Haecman zijn daar in de eerste helft van de vijftiende eeuw lid van het steenhouwersambacht. In 1485 verschijnt een zekere Philips Haeckmans in de steenhouwerslijsten². In 1546 vinden we de naam ook terug in Leuven. Een zekere Sacharias Haechmans liet zich als stadspoorter van Leuven inschrijven³. Niettemin is de beginletter erg onduidelijk en zou een andere lezing, bijvoorbeeld Baemans ook kunnen.

De naam van de eerder overleden echtgenoot is mogelijk van Graten. Voor het midden van de veertiende eeuw haalt Willem Boonen in zijn *Geschiedenis van Leuven* verschillende schepenen en raadsleden aan met de naam vanden Graete. Aangezien de lettertekens erg geërodeerd zijn, blijven andere lezingen, zoals van Grafen of van Grasen, ook mogelijk.

De bijstelling van Oerscot verduidelijkt niets. Maar wie weet kan ook de plaatsbepaling van Aerschot opgegaan zijn in de verweerde naambekapping.

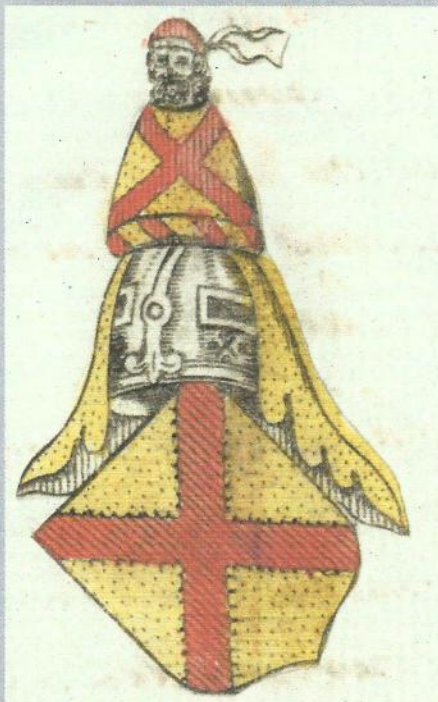
Met dank aan mevrouw Alfonsine Maeschalck voor enkele waardevolle tips.

GILBERT HUYBENS

¹ P. Reekmans en F.A. Lefever, De grafmonumenten en epitafen van de Leuvense Sint-Pieterskerk, in: *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, 13 (1973), pp. 121-125.

2 J. Duverger, *De Brusselsche steenbickeleren in de XIVe en XVe eeuw*, Gent, 1933.

3 J. Caluwaerts en L. Elseviers, *Zestiende-eeuwse Poorters van Leuven*, Leuven, 2000.

De Zeven Geslachten van Leuven

Tijdens de Erfgoeddag van 24 april 2006 kon men in Tweebronnen kennismaken met het boeiend historisch en heraldisch thema van de Zeven Leuvense Geslachten. Soms wordt het verhaal van de Zeven Geslachten herleid tot folklore, waar een schitterend bevlagde stad zich graag toe leent. Toch waren de Zeven Geslachten meer dan dat. Men zou hen kunnen definiëren als een grote familievereniging of een genealogisch verbond dat eeuwenlang een enorme politieke invloed kon laten gelden. Dus geen obscuur genootschap!

Familie

Tweehonderd jaar geleden speelde 'de familie' een wezenlijke rol in de samenleving. Vaders gaven hun beroep door aan hun zonen, zo werden generaties lang dezelfde ambachten en kunsten en wellicht ook procédégeheimen bewaard binnen een kleine groep van stedelijke families. Het best gekende voorbeeld is dat van het Ambacht van de Beenhouwers. Vanaf het begin van de 17de eeuw tot 1795 werd dit in Leuven door nauwelijks een tiental families gecontroleerd.

De familie speelde ook haar rol bij het opvangen van weeskinderen. Een "Weeskamer" zorgde voor het toezicht op hun bezittingen en de aanstelling van 'moombors' (voogden), te kiezen uit de naaste familie. Deze Leuvense instelling heeft op dat vlak een omvangrijk archief nagelaten. Van zodra de Staat de organisatie van het sociale vangnet overnam, is de betekenis van het begrip 'familie' geleidelijk afgekalfd tot naaste familieleden.

Familievereniging

Niet alleen de ambachten en de opvang van de wezen zijn voorbeelden van een maatschappij waarin het begrip familie van groot belang was. Ook de kennis en de studie van de genealogie was voor de meer welvarende families van uitzonderlijke betekenis. Zij zochten het verleden van hun voorvaders uit en stelden stambomen samen.

Het toenmalige Leuvense politieke systeem kan men best met een oligarchie vergelijken. De belangrijkste stedelijke

politieke mandaten werden over een groep van vooraanstaande families verdeeld. Niet zo vreemd, dat Leuvense model; ook andere steden kenden iets dergelijks. In de Brusselse geschiedenis is er tot bij de inval van de Fransen sprake van Zeven Geslachten die, meer nog dan in Leuven, een bepalende rol speelden in het politieke leven.

Naarmate de stad economisch onafhankelijker werd, wilden ook de Ambachten hun vertegenwoordigers in het politieke spel waardoor het belang van de patriciërsfamilies vanaf 1379 gevoelig afnam. Dit alles ging gepaard met een bloedige opstand. De Geslachten zijn "1379" nooit echt te boven gekomen. Toch bleef het systeem nog vier eeuwen bestaan.

In het midden van de 16de eeuw was er voor het eerst sprake van een *wetenschappelijke* benadering van het fenomeen. Het stadsbestuur gaf in 1565 aan één van haar meest bekwame stadsclerken, Peeter van Dieve (1535–1581) de opdracht een onderzoek te starten naar de *privilegien ende ordonantien deser stadt*. De leden van de zeven Geslachten hoopten dat daarmee ongekende teksten boven water zouden komen die hun voorrechten en uiteindelijk ook hun werkelijk bestaan zouden aantonen. Merkwaardig genoeg had men zich tot dan toe tevreden gesteld met de mooie *legende* die het ontstaan van de bevoorrechte families verklaarde.

Peeter van Dieve of *Petrus Divaeus* maakte er een heuse genealogische studie over. Na het vertrek van Divaeus uit Leuven werd aan Willem Boonen (1548–1618) op-

gedragen het werk te vervolledigen. De families die de Leuvense politiek gedomineerd hadden, werden door hem in een wat artificeel – maar naar de vereisten van hun tijd voldoende sluitend – afstammingsverband samengebracht.

Lid worden van de Zeven Geslachten

Men erfde het statuut. *Bloedverwantschap* was dus het sleutelwoord. In Leuven kon het statuut echter ook via de moederlijke voorouders geërfd worden. Zo werden heel wat families *admissibel* geacht. Aanvankelijk waren er misschien zeven families, maar al snel werden het zeven clans. Tegen het einde van het Ancien Régime telden de zeven clans een 300-tal families die volgens de legende te herleiden zijn tot zeven stamvaders.

Bloedverwantschap was de enige manier waardoor men lid kon worden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat mensen die *gefrustreerd* waren door hun gebrek aan Leuvense patriciërsvoorouders, vooruitziend trouwden. Huwbare dochters met een Zeven Geslachten-connectie vonden wellicht vrij gemakkelijk een ambitieuze echtgenoot.

Bedrog

Wie geen band met de geslachten kon voorleggen, bedacht wel eens zijn eigen voorouders! Daarom spreekt men soms van *genea-leugen* i.p.v. *genealogie*. Een oma of overgrootmoeder werd verwisseld zodat men op één of andere manier kon aansluiten bij één van de clans.

Het College van de Zeven Geslachten liet waarschijnlijk bepaalde kandidaten oogluikend toe. Het dossier van de latere burgemeester Guillaume de Wyels (1762–1826) is illustratief. Een behoorlijk fantasierijke kwartierstaat zorgde voor een aansluiting bij de clan De Rijcke (lid van het Uytten Liemingen Geslacht). Meerdere 18de-eeuwse families zijn op die manier in het stadsbestuur geraakt. Was het een noodkreet van de Geslachten?

Er was in ieder geval een tekort aan kandidaten om de vacante politieke mandaten in te vullen. Maar evengoed zien we families elkaar nog jaren na de fel begeerde admissie bekampen en op zoek gaan naar fouten in hun genealogische dossier. Dit leidde vaak tot processen die jarenlang aansleepten.

Genealogische Bijbel

Wat gebeurde er met het werk van Petrus Divaeus? Hoewel het kan beschouwd worden als het voornaamste instrument voor de

studie van de Leuvense patriciërs-geslachten bleef zijn werk nog vele jaren onaangeroerd. Zijn achterkleinzoon bewerkte de genealogische nota's verder en vulde ze aan. Na diens overlijden werd het in 1757 door de Leuvense jurist en genealoog Jan-Michiel van Langendonck (1712–1792) gepubliceerd. Nog veertig jaar lang was het de 'bijbel' van de Zeven Geslachten van Leuven. Hij werd onlangs heruitgebracht.

Andere Leuvense statuten

Naast het bezitten van het poorterschap was het voor de Leuenaar ook mogelijk om Sinte-Pieterman te zijn. Daarmee wordt verwezen naar een statuut dat de band met het Sint-Pieterskapittel en de Leuvense hoofdkerk met dezelfde naam uitdrukt. Hoewel de term *Pieterman* vandaag als bijnaam voor de Leuenaars gebruikt wordt, waren niet alle Leuenaars Sinte-Pietermannen. In een volgende bijdrage willen we daar op terugkomen.

Wie zich verder wil verdiepen in de geschie-

denis van de Zeven Geslachten willen we graag de studie van Alfons Meulemans aanraden: *Bijdrage tot de geschiedenis van de Leuvense geslachten*, verschenen in *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, 16 (1976), p. 3–138.

Het scheppingsverhaal.

Ieder volk en cultuur heeft z'n eigen legenden en scheppingsverhalen, ook Leuven. Ruim vier eeuwen geleden tekende Willem Boonen als eerste de legende van het ontstaan van de Zeven Geslachten op. Het is weinig waarschijnlijk dat hij er zelf geloof aan hechtte, maar het was een mooi verhaal. Het is merkwaardig dat het begin vrij goed in de tijd gesitueerd kon worden, namelijk in het midden van de 9de eeuw. Zo gaf men enige geloofwaardigheid aan de legende. In den beginne was er een vrome edelman, Heer Bastijn. Hij had zeven dochters met welluidende namen: Plectrudis, Alpaïdis, Betaert, Hildegard, Ermgaert, Judith en Swane. Mits zijnen zone was gheestelick geworden... ende ziende dat te Loven vele treffelijke edelmans waeren, heeft gedacht dat hij zijne seven dochteren daeraen soude allieren, om alsoo zijn geslachte ende affcompste te vermenichfuldigen. Door het huwelijk van zijn dochters ontstonden de volgende zeven afstammingslijnen: Uten Liemingen, van der Calsteren, van Redingen, van den Steene, Verrusalem, Gielis en van Rode. Zeven Aartsvaders die volgens de legende allen schoonbroers waren. *Si non è vero, è ben trovato!*

praktische informatie

Salsa! vzw
Samen Actief voor het
Leuvens StadsArchief!

Maatschappelijke zetel
Stadsarchief Leuven,
Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven

www.leuven.be/salsa

Bestuursleden

Gustaaf Janssens (voorzitter),
Jan Caluwaerts (ondervoorzitter),
Bieke Jorissen (secretaris),
Mark Mellaerts (penningmeester),
Gilbert Huybens (Public Relations)

U kan lid worden van Salsa! vzw
door overschrijving van
€ 10 (voor gewone leden) of
€ 25 (voor steunende leden)
op volgend rekening nummer:
068-2420772-67

Dit lidgeld omvat de driemaandelijke
nieuwsbrief, een gunsttarief bij
publicaties en gratis toegang tot
de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven
Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven
T 016 30 08 69
F 016 23 40 06
E archief@leuven.be

Openingsuren leeszaal
Dinsdag: 9.00 tot 20.00 u
Woensdag-donderdag: 9.00 tot 17.00 u
Vrijdag: 9.00 tot 16.00 u

Salsa!.doc

C O L O F O N

is een driemaandelijke nieuwsbrief,
uitgegeven door Salsa! vzw,
de Vriendenkring van
het Leuvens stadsarchief.

Het abonnement is inbegrepen
in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Redactie
Marika Ceunen,
Bieke Jorissen,
Marc Jorissen,
Staf Janssens

Redactieadres
Stadsarchief Leuven

Verantwoordelijke uitgever
Gustaaf Janssens
Maria-Theresiastraat 87
3000 Leuven

Foto's
Eric Dewaersegger,
Stadsarchief Leuven

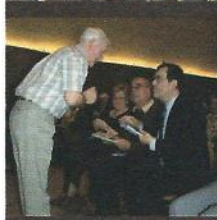
Druk en vormgeving
Leën Offsetdruk | Hasselt

Activiteiten van SALSA! vzw

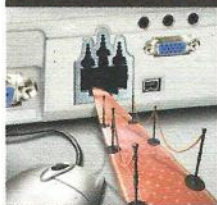
Openluchttentoonstelling *Leuven onder water. De overstroming van 14 mei 1906.*

Op woensdag 23 mei 2006 opende burgemeester Louis Tobback een nieuwe openluchttentoonstelling van het stadsarchief. Op acht locaties in de binnenstad zijn grote doeken te bezichtigen waarop de bezoeker een beeld krijgt van de overstroming van 1906 en geconfronteerd wordt met de evolutie die de stad Leuven de laatste honderd jaar heeft ondergaan. Deze tentoonstelling loopt nog tot 9 juli 2006.

Te koop: Het tweede SALSA!-Cahier

Als achtergrondinformatie bij de openluchttentoonstelling van het stadsarchief publiceerde SALSA! een tweede cahier. Deze publicatie van Marika Ceunen, Guido Claesen en Piet Veldman is te koop in het stadsarchief en aan de balie van In&Uit. Leden van onze vereniging betalen € 10, niet-leden betalen € 5 meer.

Opendag van de stadsdiensten op zaterdag 24 juni 2006

In 2006 organiseert de stad Leuven haar tweejaarlijkse opendag met als thema de informatisering van de dienstverlening. Ook het stadsarchief neemt deel en stelt de digitale ontsluiting van de perscollectie voor. We spelen op verplaatsing en geven graag bijkomende uitleg in het stadhuis tussen 10.00 uur en 17.00 uur.